

**УНИВЕРЗИТЕТ
У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ
ФАКУЛТЕТ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију 25. 4. 2018. Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ol style="list-style-type: none">1. др Новица Петровић, ванредни професор за ужу научну област Англистика, предмет Студије британске/америчке културе (20. 6. 2017.), Филолошки факултет Универзитета у Београду,2. др Радојка Вукчевић, редовни професор за ужу научну област Англистика, предмет Америчка књижевност (28. 9. 2005.), Филолошки факултет Универзитета у Београду,3. др Томислав Павловић, ванредни професор за ужу научну област Енглеска књижевност и култура (13. 4. 2016.), Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу, Одсек за филологију, Катедра за англистику.
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме: Дамјан, Драгутин, Стевкић</p> <p>2. Датум рођења, општина, република: 20. 6. 1984. Неготин, Србија</p> <p>3. Датум одбране, место и назив мастер тезе: 17. 6. 2011. Филолошки факултет Универзитета у Београду Разум и страст у драми <i>Антоније и Клеопатра</i> Виљема Шекспира</p> <p>4. Научна област из које је стечено академско звање мастера наука: Књижевност</p>

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Позиције жртви у делима Маргарет Етвуд

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графикона и сл.

САДРЖАЈ

ПОГЛАВЉЕ 1: Увод	1
ПОГЛАВЉЕ 2: <i>Израњање</i>	33
ПОГЛАВЉЕ 3: <i>Телесна повреда</i>	74
ПОГЛАВЉЕ 4: <i>Слушкињина прича</i>	104
ПОГЛАВЉЕ 5: <i>Слепи убица</i>	143
ПОГЛАВЉЕ 6: <i>Закључак</i>	181
БИБЛИОГРАФИЈА	189

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мс Дамјана Стевкића „Позиције жртви у делима Маргарет Етвуд“ обима је 194 странице и подељена је на шест поглавља. У првом, уводном поглављу, кандидат образлаже циљ и методологију свога истраживања, истичући да је његов главни мотив за одабир ове теме жеља да детаљном анализом одабраних романа савремене канадске списатељице Маргарет Етвуд истражи варијетете књижевне обраде мотива жртве у њеном опусу. Романи који су одабрани за анализу на веома прегнантан начин обрађују тему позиције жртве у међуљудским односима како појединаца тако и ширих друштвених заједница из перспективе слободе личности, морала, истине и појма добра у свету у коме доминирају сурово материјалистичке вредности а духовност је скрајнута.

Теоријску подлогу ове анализе чине критичка тумачења одабраних, тематски сродних дела из опуса Етвудове из пера најистакнутијих тумача њене прозе, а затим и студија саме Етвудове *Опстанак: Тематски водич кроз канадску литературу (Survival: A Thematic Guide to Canadian Literature, 1972)*, у којој ова ауторка износи сопствену, веома луцидну, категоризацију и анализу могућих позиција жртве у међуљудским односима, истичући да су те позиције „исте без обзира да ли се ради о виктимизованој земљи, виктимизованим члановима мањинске групе или виктимизованој индивидуи“. При томе, ваља имати у виду да ове позиције нису „зацементиране“, да је начелно могућ прелаз из једне позиције жртве у другу, с тим да је крајњи циљ коме ваља тежити потпуно превазилажење положаја жртве, које Етвудова дефинише као „Позицију Четири“, односно, као позицију „креативне не-жртве“.

Имајући ово у виду, у теоријску подлогу ове дисертације спадају и увид у основне појмове из домена виктимологије (изложене нпр. у зборнику радова *Виктимизација: природа и трендови /Victimization: Nature and Trends, 1992/* који је приредио В. Ј. Шуринок), те дела из домена постколонијалних студија аутора као што су Гајатри Чакраворти Спивак, Хоми Баба, Едвард Саид и Франц Фанон, чије тежиште чини анализа односа некадашњих великих империјалних сила према потчињеним територијама и народима, односно, вредносних представа које су империјалне велесиле пројектовале на своје колоније.

Друго поглавље рада, насловљено *Израњање* према роману Етвудове (*Surfacing, 1972*) који је ова ауторка писала док је радила на студији *Опстанак*, посвећено је анализи дела које могло би се рећи, представља прву практичну књижевну илустрацију њених теза о позицијама жртве које су своје теоријско утемељење и образложење добиле у њеном водичу кроз канадску књижевност. Уистину, неименована јунакиња романа парадигматичан је пример жртве у мушко-женским односима, али и у равни међудржавних односа Канаде и

Сједињених Америчких Држава, те се њен једини избор у тежњи да превазиђе виктимизацију састоји у томе да се одупре америчком, или напросто, мушком насиљу, и да се помири са својом природом и својим окружењем. Слабост канадског националног идентитета одражава се кроз слабости и нерешене дилеме које безимена јунакиња *Израњања* исказује или прикрива. Њено је биће подељено између света људи и света природе, између ума и тела, између прошлости и садашњости, између живота у вези са неком особом или самоизабране самоће, живота у граду и живота на изолованом острву, између разума и емоција. Канађани су на путу изградње сопственог културног идентитета морали да пређу дуг пут до самоспознаје и начина да помире различите супротности, од којих су неке напросто продукт људске природе, али и оне друге, које су им наметнуте политичким, културним и другим околностима. Свеprisутност Америке као доминантне империјалне силе оптерећује развијање канадског националног идентитета до данашњих дана, и иако је данашња канадска културна и интелектуална јавност усредсређена на мултикултурализам у његовим разноврсним формама, и даље остаје страх од потпуног економског и културног сједињења са Америком, без обзира на чињеницу да је данас канадска књижевност далеко више уважавана него у време када је Етвудова писала *Израњање*. Процес глобализације намеће константну опрезност када су у питању мање нације, укључујући ту и Канађане, који су и даље дубоко уроњени у културне садржаје које им диктира доминантни јужни сусед. Из ове анализе видљиво је да Етвудова посматра Канаду као жртву која пролази кроз позиције жртве дефинисане у *Опстанку*: од Позиције Један (порицање чињенице да си жртва) до Позиције Два (прихватање чињенице да си жртва, али приписивање те ситуације утицају неке спољне, „више“ силе), уз наговештај да има назнака да покушава да се бори против оваквог свог положаја, што спада у карактеристике Позиције Три.

Што се пак неименоване хероине тиче, расплет романа наговештава да она после једног мучног животног периода обележеног дословном располућеношћу њеног бића досеже духовну снагу и емотивну зрелост које су неопходне за успостављање једног динамичног, активног односа са њеним окружењем, који ће јој помоћи да изнађе решења за комплексне животне ситуације које су пред њом, те је стога на добром путу да положај жртве дефинитивно превазиђе.

Треће поглавље дисертације садржи анализу мотива виктимизације у роману *Телесна повреда (Bodily Harm, 1982)*. Рени, протагонисткиња романа, типична је фигура жртве чијем је статусу и психичком склопу допринело њено одрастање у патријархалној атмосфери малог места у руралном делу Канаде, обележено строго пуританским васпитањем, са свим манама малих средина оптерећених наглашено религијском компонентом која руководи моралним нормама заједнице. Колико год се трудила да се ослободи стега патријархалног моралног кодекса који је обележио њено детињство и рану младост, Рени током већег дела романа остаје суштински пасивна у односима са мушкарцима, будући да ју је њено рано васпитање учинило саучесницом изопачене патријархалне идеологије, која инсистира на доминацији мушкараца над женама, а тиме и саучесницом мушкараца у њиховом полагању права на женско тело. Такво опхођење има изразито негативне последице, и Рени почиње да доживљава своје тело као одвојено, осакаћено и страшно.

Рени се постепено суочава са својим положајем жртве, с тим што она у раној фази романа у правилу бира неку врсту ескапизма и избегава суочавање са стварношћу, те не предузима значајније напоре да свој положај превазиђе. Она бира најдаљу и најегзотичнију могућу дестинацију, острво Св. Антоан, некадашњу британску колонију, како би побегла од своје суморне стварности, која је све више притиска, и како би избегла суочавање са својим најдубљим емоцијама након раскида везе са Џејком, склоним садомазохистичким играма, а затим и неуспеха у успостављању уравнотеженог партнерског односа са Данијелом,

доктором који јој је урадио делимичну мастектомију.

Рени је дуго времена заробљена у оквирима онога што Етвудова дефинише као Позицију Два: она разуме да је жртва односа са Џејком и Данијелом, као и других ствари које су јој се догодиле у прошлости. Њен страх од дубљег разумевања сопствених емоција, задржавање на површном сексуалном односу са Џејком, који има бројне негативне ефекте, болест која јој додатно нагриза тело, све то доприноси да Рени годинама доноси погрешне одлуке и задржава себе у позицији жртве. И њена одлука да побегне из Канаде и отпутује негде далеко од сопствених проблема само потврђује њену основну грешку.

На егзотичном острву Св. Антоан Рени затиче друштвени систем у коме се локална власт понаша онако како је Франц Фанон у свом чувеном делу *Презрени на свету* описивао младу буржоазију у новоослобођеним земљама: она се више бави опонашањем система моћи бивших колонизатора него што заиста улаже напоре у побољшање живота становништва и демократизацију друштвених институција, што за последицу има виктимизацију претежне већине становништва. Рени постаје сведок борбе локалних центара моћи за власт, убистава, насиља и експлоатације жена на сиромашном острву, због чега доспева у затвор. Њена спознаја да она није изузета из разних процеса виктимизације који је окружују и да не може да остане непријемчива за проблеме друштва на острву Св. Антоан означава почетак њеног духовног препорода, што указује на могућност коначног превазилажења позиције жртве. Да ли ће то тога заиста доћи остаје неизвесно, будући да завршетак романа оставља отвореном могућност да Рени никада неће изаћи из затвора.

У четвртом поглављу рада анализира се тема виктимизације у роману *Слушкињина прича* (*The Handmaid's Tale*, 1985), антиутопијском делу које описује кошмарни свет Америке блиске будућности претворене у теократску деспотију. То је друштво утемељено на војној диктатури и строгој полицијској и обавештајној контроли, које се снажно ослања на традиционалне елементе пуританске Америке XVII века и на религиозни фундаментализам описан у Старом завету. Оно се ослања на патријархално схватање породице, у којем жена има своју строго одређену сврху и функцију, и у којем нема простора за пружање додатних слобода од којих друштво нема значајнијих користи.

Протагонисткиња и нараторка највећег дела романа, Фредовица, припада класи Слушкиња, односно, жена које су и даље плодне после нуклеарног загађења које је у знатној мери умањило репродуктивну способност жена у новоформираној држави. Читав њен живот, који се одвија у крајње репресивним условима државе чије је име преузето из Старог завета – Галад, сведен је на потребу да рађањем допринесе порасту наталитета земље чији је биолошки опстанак озбиљно доведен у питање. Ускраћено јој је и право на сопствено име, које је изведено из имена војног команданта чијем је домаћинству додељена. Безнадежно заробљена у позицији жртве, како се чини, Фредовица постепено увиђа да у наизглед монолитном систему државе Галад постоје пукотине на основу којих би се могло закључити да такав нељудски режим ипак неће довека потрајати.

Но, читалац то неће сазнати из њене нарације, која се прекида њеним одвођењем у ноћ возилом тајне полиције – да ли у затвор или у слободу, остаје непознато. Део одговора на то шта се са њом десило читалац сазнаје из завршног дела романа, насловљеног „Историјске белешке“. Како се испоставља, реч је о научном раду представљеном на конференцији о Галаду која се одиграва готово два века после догађаја описаних у нарацији Фредовице. Рад је написан на основу транскрипције Фредовичине приче која је забележена у виду звучног записа на већем броју аудио касета. Из излагања професора историје на поменутој конференцији читалац сазнаје да је Фредовицу покрет отпора пребацио на слободну територију, где је по сећању испричала своја галадска искуства.

Само на основу тога, могло би се закључити да је Фредовици пошло за руком да се ослободи позиције жртве, што је, уосталом, била позиција претежне већине грађанства у галадском режиму. Међутим, будући да је излагање професора историје обележено, између

осталог, и веома неукусним сексистичким опаскама на рачун Фредовице, те да он у највећој мери негира вредност њеног сведочанства, карактеришући га као недовољно чињенично утемељено и пуно празнина, читалац има горак утисак да у једном дубљем смислу Фредовица остаје његова жртва и поред тога што у стварности она својом побуном несумњиво досеже Позицију Три – активан покушај превазилажења позиције жртве.

Пето поглавље рада посвећено је анализи романа *Слепи убица* (*The Blind Assassin*, 2000), за који је Етвудова добила престижну „Букерову награду“. Овај веома комплексни роман садржи неколико слојева нарације. Први слој су званични извештаји, најчешће из штампаних медија, за које се углавном испоставља да нису сасвим веродостојни. Други слој представљају мемоарски записи протагонисткиње романа Ајрис Чејс, која описује догађаје из породичне прошлости. Трећи слој је роман-унутар-романа назван *Слепи убица*, чији стварни аутор дуго остаје непознат и који служи да употпуни празнине у сећањима Ајрис, а који је такође врло значајан за утврђивање истинитости дешавања. Четврти, последњи слој нарације, јесте научнофантастична прича о планети Зајкрон, за коју касније сазнајемо да је приповеда левичар Алекс Томас, која заправо представља снажну алегорију у роману која се односи на све остале слојеве нарације и додатно их појашњава.

Главни лик и нараторка Ајрис Чејс пролази кроз различите позиције жртве како радња романа одмиче. Ајрис дуго у роману заузима Позицију Један, судећи према начину на који је себе описивала у годинама ране младости, будући да није успевала да сагледа пун обим свога положаја жртве у тим раним данима. Ајрис је касније схватила да су јој наметнуте тешке одговорности и обавезе, што је сврстава у Позицију Два, где је она морала да живи и понаша се по унапред утврђеним строгим правилима за које је сматрала да не може да их промени. Када после породичне трагедије која је коштала живота њену сестру Лору, која је била жртва сексуалног напастовања Ајрисиног мужа Ричарда, најзад одлучи да преузме ствари у своје руке, Ајрис накратко чак досеже Позицију Четири, односно, креативне не-жртве: као чин освете, она пише „роман у кључу“ који објављује под именом преминуле сестре. Његово објављивање и разоткривање породичних тајни наноси њеном мужу ударац од кога он не може да се опорави, те извршава самоубиство. Као и осталим јунакињама анализираних романа Маргарет Етвуд, и Ајрис су потребне године да смогне снаге за превазилажење позиције жртве.

У закључном, шестом поглављу дисертације, кандидат укратко сумира резултате спроведеног истраживања на одабраним делима из опуса Маргарет Етвуд у којима је доминантна тема виктимизације и превазилажења положаја жртве, истичући да се канадска ауторка овом појавом не бави само на нивоу индивидуалних међуљудских односа, већ да ликове из својих романа често представља као симболе земље којој припадају, чиме износи оштру критику Канаде као бивше колоније, као и критику Сједињених Америчких Држава у свим романима описаним у овом раду, која наставља империјалну политику бивших колонијалних сила попут Велике Британије. У том контексту, Канада је такође жртва одређених империјалних процеса, и Етвудова се залаже да се њена земља ослободи менталитета и културолошких образаца које су Канађани имитирали од давнина, и да се ослони на свој јединствени израз и користи оригиналне канадске идеје и мотиве у својој књижевности и другим врстама уметности, али и у образовању и другим друштвеним областима, што је нарочито експлицитно навела у својој критичкој студији *Опстанак*, делу које и данас представља значајан постколонијални текст.

На завршетку рада дата је библиографија примарне и секундарне литературе

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

1. „Конструкција породичне истине у *Слепом убици* Маргарет Етвуд“, рад саопштен на међународном научном скупу „Наука и савремени универзитет 2: Од науке до наставе“, одржаном на Филозофском факултету у Нишу 17. и 18. новембра 2012. године, објављено у: *Наука и савремени универзитет*, књига 2, Филозофски факултет у Нишу, Универзитет у Нишу, новембар 2013., стр. 380-390.
(UDK 821.111 (71).09-31 / ISBN 978-86-7379-299-6)

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО, РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Виктимизација жена представља једну од средишњих тема у стваралаштву Маргарет Етвуд. Детаљном анализом позиција жртви о којима Етвудова пише како у својој књижевној тако и у есејистичкој прози, кандидат Дамјан Стевкић у овом раду истражио је описе друштвених процеса и вредности заснованих на патријархално оријентисаној култури који доводе до виктимизације. Као резултат спроведене анализе, стиче се јаснији увид у друштвено-политичке процесе који доводе до стварања различитих категорија жртви, као и изнијансираније сагледавање мушко-женских односа у смислу утврђивања начина на које жене бивају повређене и дискриминисане, што резултира продубљивањем разумевања позиција жртви ликова из анализираних романа и теоријских расправа из есејистичких текстова Маргарет Етвуд. Као ништа мање важно, процеси виктимизације разматрају се и у широј друштвеној равни односа међу културама кроз призму постколонијалних студија.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Циљ докторске дисертације мс Дамјана Стевкића „Позиција жртви у делима Маргарет Етвуд“ јесте да истражи модалитете виктимизације женских ликова и ширих друштвених заједница у анализираним романима из перспективе књижевне критике, виктимологије и постколонијалних студија. Кандидат је своје истраживање спровео методолошки доследно, ослањајући се на критичке увиде водећих тумача опуса Етвудове и најзначајнијих аутора у домену постколонијалних студија. Стога докторска дисертација Дамјана Стевкића представља значајан допринос изучавању опуса ове ауторке у нашој академској средини тиме што усмерава пажњу на до сада у нас релативно занемарени аспект прозног стваралаштва једне од најзначајнијих савремених ауторки англофоног језичког подручја, као и тиме што пружа уравнотежено и заокружено интердисциплинарно сагледавање ове теме у опусу Етвудове. Комисија је стога мишљења да је ова дисертација остварила свој циљ и испунила захтеве који се постављају пред радове ове врсте.

IX ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:
мс Дамјан Стевкић у својој дисертацији је испунио захтеве докторског рада и може да приступи његовој усменој одбрани.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. др Новица Петровић, ванредни професор
Филолошког факултета у Београду
2. др Радојка Вукчевић, редовни професор
Филолошког факултета у Београду
3. др Томислав Павловић, ванредни професор
Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу